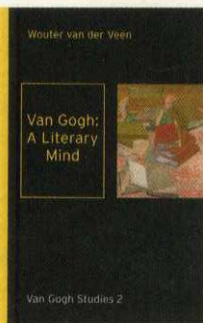

VINCENT VAN GOGH

DE LEZENDE SCHILDER

DOOR HANS RENDERS

NOG DIT JAAR wordt de definitieve uitgave in zes delen van de *Brieven* van Vincent van Gogh verwacht. Om alvast in de stemming te komen, publiceert de Utrechtse kunsthistoricus Wouter van der Veen een prikkelende studie over het leesgedrag van de getourmenteerde schilder.

Van Gogh is een 'literaire' schilder, omdat er zoveel in zijn werk te

'lezen' valt en omdat hij tot de topvijf van Neerlands epistolair talent hoort (ex aequo met Multatuli, E. du Perron, Jan Hanlo en Willem Walraven), maar vooral ook omdat hij zich zo zichtbaar liet inspireren door wat hij las. We weten van eerdere studies dat in zijn correspondentie zo'n honderdvijftig auteurs en achthonderd boektitels genoemd worden. Van der Veen heeft de moeite genomen uit te zoeken hoe door Van Gogh geventileerde ideeën terug te voeren zijn op zijn lectuur. Gek genoeg heeft Jan Hulsker in zijn dubbelbiografie – uit 1985 – van Vincent en broer Theo hoe genaamd geen aandacht voor de talloze literaire referenties. En die waren er niet alleen in zijn brieven: alleen al in 1887 schilderde Van Gogh kort na elkaar twee stillevens van stapels 'Parijse romans'

en een met *Germinie Lacerteux* van de gebroeders De Goncourt liggend onder *Bel-Ami* van Guy de Maupassant.

De Bijbel wordt niet zo veel genoemd in de brieven, zegt Van der Veen, maar is ongetwijfeld het belangrijkste boek geweest voor Van Gogh. De Franse historicus Jules Michelet en de naturalistische schrijver Emile Zola worden door Van Gogh het vaakst aangehaald. De Amerikaanse Judy Sund heeft al eens uitgelegd, in haar boek *True to Temperament. Van Gogh and French Naturalist Literature* (1992), dat de door Van Gogh in armoede geschilderde boeren en landarbeiders uit dezelfde naturalistische koker komen als de proletarische fabrieksarbeiders die in de romans van Zola figureren. Van der Veen constateert daarentegen dat Van Gogh weliswaar Zola las, maar tegelijkertijd niet eens wist wat naturalisme was. Hij was dan wel een domineeszoon waar traditiegetrouw veel aandacht voor literatuur in de familie bestond, maar enige theoretische ambitie in hetgeen hij las, is ver te zoeken. Van Gogh las, behalve Nederlands, Duits, Engels en Frans en het was in zijn milieu geen uitzondering om romantici te lezen als Heine, Goethe, Musset, Sainte-Beuve, Lamartine of klassiekers van Balzac, Hugo, Renan en Carlyle.

Hij hield van boeken waarin drama in al zijn eenvoud tot literaire hoogte werd gestuwd, zoals *De negerhut van Oom Tom*. De kracht van eenvoud zat ook in het thema 'aarde'. Op zijn schilderijen is dat thema natuurlijk evident – *De zaaier* of *De aardappeleters* behoeft in dat opzicht geen toelichting. Maar ook in zijn brieven wijdt Van Gogh uit over de aarde, het ene Franse citaat na het andere zingt de lofropmet over de natuur, vooral de grond, en hoe de mens beloond wordt als hij zijn beste krachten maar aan de aarde geeft.

Opvallend is dat wanneer Van Gogh over Zola schreef, hij vaker het woord 'schildert' in plaats van 'beschrijft' gebruikte. Als een ech-

te kunstenaar was hij zo gevoelig voor de scènes die hij las, dat hij er als het ware meteen het beeld bij zag en daarom de auteur die hem deze beelden door woorden ingaf maar meteen een schilder noemde. Misschien ligt in deze vaststelling wel de essentie van deze studie besloten. Hoe kan het dat de christelijke Van Gogh de atheïst Charles Dickens net zo boeiend vond als de mystiek-gevolgige Victor Hugo of Thomas à Kempis? Van Gogh voelde zich boven alles een messias. Het lijden van Christus maakte diepe indruk op hem. Hij kon zich daarmee identificeren omdat hij als kunstenaar ook bereid was om te lijden om een nog groter kunstenaar te worden. Als Van Gogh in een brief aan zijn broer Theo schreef over Michelet en diens studie over de Franse Revolutie, lijkt het wel alsof we over een apostel lezen. Michelet was een niet onverdienstelijk historicus, maar zeker geen groot schrijver of visionair. Het lijkt erop dat Van Gogh zijn boeken niet las om er nieuwe ideeën uit op te doen, maar om er zijn eigen opvattingen op te projecteren. Dat hij er interpretaties op nahield die weinig meer met het gelezene te maken hadden, blijkt wel uit zijn opvatting van het kunstenaarschap. Nog voor hij ooit een Frans boek gelezen had, schreef hij al aan Theo wat kunst was in dezelfde bewoordingen die hij later aan Zola toeschreef.

Van der Veen weet aannemelijk te maken dat het Van Gogh vooral te doen was om de kunstenaar achter het werk, de schrijver achter het boek. Van Gogh zocht geen naturalisme of een ander theoretisch *framework*. Nee, hij wilde weten wie Zola of Flaubert was. Net zoals hij een Brabantse boer schilderde om diens identiteit uit te drukken, niet om een proeve van realisme of expressionisme af te geven. Zo was hij geïmponeerd door Zola, door zijn werk en niet door zijn methode. Van Gogh projecteerde zijn eigen opvattingen over kunst op het naturalisme. Op die manier kon

zelfs Zola dienen als drager van Van Goghs ideeën.

Van Gogh hield van realisme in de literatuur omdat hij erin zag wat nu juist niet tot het realisme gerekend wordt: de man achter het werk. Hij was er diep van overtuigd dat je, als je als kunstenaar je hele leven in je werk stopte, het

medium werd van de goddelijke wederopstanding. Een jaar voordat Van Gogh in 1890 een einde aan zijn leven maakte, was hij al opgehouden met lezen.

Wouter van der Veen, *'Van Gogh: A Literary Mind'*. 261 pagina's, *Waanders Uitgevers*, € 45,-

ROMAN OVER DE CHAOS HET VERLIES VAN ALLES

DOOR HASSNAE BOUAZZA

ALS ZIJN VROUW onverwacht komt te overlijden, trekt Titus zich terug in zijn huis en verbreekt alle contact met vrienden, kennissen, familie en werk. Het verdriet is te groot en de herinnering aan zijn liefde te pijnlijk.

Zo begint *Titus* van schrijfster Karin Amatmoekrim, een verhaal dat in gefragmenteerde delen door verschillende personages wordt verteld: door Titus zelf, zijn moeder en zijn buurman die een bekend schrijver is.

Zwelgend in zijn verdriet, krijgt Titus een grote erfenis en hij vertrekt naar Denemarken. Vanaf dan begint Titus' nieuwe leven: in Denemarken ontmoet hij een prostituee, Julia, van wier dure diensten hij gebruikt maakt en hij ontmoet een Britse programmamaker in wie hij een vaderfiguur ziet. Na Denemarken

gaat hij naar Barcelona, om tot slot in New York te belanden. Beroofd en verlaten door Julia, is dat de plek waar hij wil blijven: 'Ik loop naar het hotel. Denk aan Julia. Aan de leegte die zij is. Zij is van alles niets. Zij is geen liefde, geen vriendschap, geen trouw. Zij is geen verwachtingen, geen hoop. Zij is onberekenbaar als haar eigen verlangen. Het egoïsme dat onvermijdelijk afstevent op de afgrond, alles met zich meeslepend. Zo zal ik zijn. Precies zo. (...) Ja, ik leg me erbij neer. (...) Ik geef me over aan het verlies van de schoonheid. Het verlies van alles.'

Titus is het verhaal van een man die na de dood van zijn vrouw alles achterlaat en het eens goed van haar geld gaat nemen: dure prostituee, luxe hotels, een leven zonder verplichtingen en banden. Amatmoekrim beschrijft zonder oordeel en zonder sentimenteel of clichématig te worden.

Heel af en toe wordt het verdriet van Titus duidelijk, bijvoorbeeld als hij eindelijk van Kat droomt: 'Ze kijkt me aan en ik weet dat Julia nooit bestaan heeft. "Kom je nog terug, Titus?" vraagt ze. Haar stem is – levendig. "Nee," antwoord ik. "Ik mis je te veel om terug te gaan." (...) deze wereld heeft ons opgepakt en los-